

بررسی تربیت نوجوان دختر در آینه روایات

لیلا رزمجویی^۱

چکیده

در دنیای امروز، نوجوانان با چالش‌های تربیتی متعددی روبرو هستند. گسترش رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی، تغییر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، و ترویج فرهنگ‌های بیگانه، از جمله عواملی هستند که می‌توانند بر تربیت نوجوانان، به ویژه دختران، تأثیر منفی بگذارند. در این شرایط، بهره‌گیری از آموزه‌های دینی و روایات اسلامی، می‌تواند راهگشای مربیان و خانواده‌ها در مواجهه با این چالش‌ها باشد. این پژوهش به بررسی ابعاد مختلف تربیت نوجوان دختر از منظر روایات اسلامی می‌پردازد. با توجه به اهمیت دوران نوجوانی به ویژه در دختران و تأثیرات عمیق این دوره بر شکل‌گیری شخصیت و آینده فردی و اجتماعی، شناخت اصول و روش‌های تربیتی صحیح از دیدگاه منابع دینی امری ضروری است. بر این اساس هدف اصلی مقاله حاضر بررسی تربیت دختر نوجوان در آینه روایات است که بر اساس روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع روایی معتبر و با روش کتابخانه‌ای، انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که روایات اسلامی به نکاتی مانند: تکریم و احترام به شخصیت دختر از همان زمان نوجوانی تأکید دارد و عفت و حیا رو به عنوان دو صفت بارز و اصل تربیتی برای تربیت دختران نوجوان تأکید دارند. همچنین آموزش احکام، معارف دینی، و فضایل اخلاقی نظیر صبر، شکر، مهربانی و مسئولیت‌پذیری به عنوان زیربنای تربیت صحیح مورد توجه قرار داده اند.

واژه های کلیدی: تربیت ، دختر، روایات، نوجوان.

۱-دانش آموخته سطح ۲، حوزه علمیه نرجسیه، نورآباد ممسنی. Salam101salam101110@gmail.com

مقدمه

دوران نوجوانی، به ویژه در دختران، یکی از حساس‌ترین و سرنوشت‌سازترین مراحل زندگی هر فرد است. این دوره که با تغییرات گسترده جسمانی، روانی، اجتماعی و عاطفی همراه است، بستر اصلی شکل‌گیری هویت، ارزش‌ها و باورهای فردی را فراهم می‌آورد. در این مقطع حیاتی، نوجوانان با چالش‌ها و فرصت‌های بی‌شماری مواجه می‌شوند که نحوه مواجهه با آن‌ها و هدایت صحیح در این مسیر، نقش بسزایی در تعیین آینده و جایگاه اجتماعی آنها ایفا می‌کند. از این رو، تربیت صحیح و هدفمند دختران نوجوان، نه تنها برای خود آنان، بلکه برای سلامت و پیشرفت جامعه نیز از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است.

در جوامع اسلامی، منابع غنی دینی، به ویژه روایات معصومین (علیهم السلام)، گنجینه‌ای ارزشمند از رهنمودها و اصول تربیتی را در اختیار افراد قرار می‌دهند. این روایات، با نگاهی عمیق و جامع به ابعاد وجودی انسان، راهکارهایی را برای پرورش نسلی متعهد، مسئولیت‌پذیر، باکرامت و دارای فضایل اخلاقی ارائه می‌کنند. با این حال، در عصر حاضر که نوجوانان با انبوهی از اطلاعات و فرهنگ‌های متنوع و گاه متضاد روبرو هستند، بررسی دقیق و کاربردی آموزه‌های دینی در زمینه تربیت دختران نوجوان، بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد.

با وجود اهمیت موضوع تربیت دختران در اسلام، متأسفانه، پژوهش‌های تخصصی و جامعی که به بررسی ابعاد مختلف تربیت نوجوان دختر از منظر روایات بپردازند، بسیار محدود است. بسیاری از تحقیقات موجود، به صورت کلی به موضوع تربیت فرزند یا تربیت دینی پرداخته‌اند و کمتر به ویژگی‌های خاص تربیت دختران در دوران نوجوانی توجه کرده‌اند. بر این اساس با توجه به چالش‌های تربیتی موجود در عصر حاضر و کمبود پژوهش‌های تخصصی، ضرورت دارد که با بررسی دقیق روایات اهل بیت (علیهم السلام)، اصول تربیتی کاربردی و متناسب با شرایط امروز استخراج شود و در اختیار مربیان، خانواده‌ها و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت قرار گیرد.

موضوع تربیت، به ویژه تربیت دینی و اخلاقی، از دیرباز مورد توجه اندیشمندان، مربیان و محققان در حوزه‌های مختلف علوم انسانی، الهیات و علوم تربیتی بوده است. با این حال، مطالعه متمرکز بر «تربیت نوجوان دختر در آینه روایات»، هرچند به صورت ضمنی در برخی تحقیقات اشاره شده، اما به عنوان یک حوزه تخصصی و مستقل، نیازمند پژوهش‌های عمیق‌تر است. در این راستا برخی کتب و مقالات وجود دارد که به معرفی چند نمونه از آنها پرداخته می‌شود.^(۱) کتاب مبانی تربیت اسلامی

تألیف شهید مرتضی مطهری و ۲) کتاب روانشناسی رشد و نوجوانی تألیف جواد اژه ای، در هر صورت وجه تمایز نوشتار حاضر با این کتب در این است که در نوشتار حاضر به اصول تربیت دختر نوجوان در این روایات پرداخته می شود و حال آنکه در سایر پژوهش ها به طور جامع به این امر پرداخته نشده است. اکنون سؤال اصلی این پژوهش آن است که اصول تربیت دختر نوجوان در این روایات چه هستند؟ محقق در صدد است با کاوش در منابع روایی به این مهم پاسخ دهد.

۱. مفهوم شناسی

در این قسمت از نوشتار لغات مهم از نظر معنای لغوی و اصطلاحی بررسی می شود.

۱-۱. تربیت: در لغت به معنی «پروراندن، آداب و اخلاق را به کسی آموختن» است.^۱ واژه «تربیت» عربی است. معادل فارسی آن «پرورش» است. واژه‌ی تربیت از ریشه‌ی «رَبَوَ»^۲ و باب تفعیل است. در این ریشه، معنای زیادت و فزونی اخذ شده است.^۳ و در مشتقات مختلف آن، می توان این معنا را به نوعی باز یافت. مثلاً به تپه «رَبَوَه» گفته می شود^۴، زیرا نسبت به سطح زمین برآمده است. نفس زدن را «رَبَوَ» می گویند، به سبب اینکه موجب برآمدن سینه می شود. تربیت در اصطلاح عبارت است از فرایند یاری رسانی به متربی برای ایجاد تغییر تدریجی در گستره زمان در یکی از ساحت های بدنی، ذهنی، روحی و رفتاری که به واسطه عامل انسانی دیگر به منظور دستیابی وی به کمال انسانی و شکوفا کردن استعدادهای او یا بازدارندگی و اصلاح صفات و رفتارهای او صورت می گیرد.

۱-۲. نوجوان: در لغت به معنی : برنا، جوان، شاب، طفل، کودک، نوبالغ، نوحاسته، نورسته است.^۵ در اصطلاح نوجوان موجودی معرفی شده است که از نظر بدنی در حال دگرگونی و تحول، از لحاظ عاطفی نابالغ، از نظر تجربه محدود و از دیدگاه فرهنگی تابع محیط است. همه چیز می خواهد اما نمی داند چه باید بخواند. فکر می کند همه چیز می داند اما چیزی نمی داند. تصور می کند همه چیز دارد اما در واقع چیزی ندارد. نه از مزایای کودکی بهره می برد نه از امتیازات بزرگسالی، در رویا و تخیل زندگی می کند

۱- معین، فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه تربیت

۲- ابن منظور، لسان العرب، ذیل واژه «ربو».

۳- فراهیدی، العین، ذیل واژه «ربو»

۴- طریحی، مجمع البحرین، ذیل واژه «ربوه»

۵- دهخدا: لغتنامه دهخدا، ص ۵۳۹

اما با واقعیت روبروست. ارسطو سیصد سال پیش از تولد مسیح (علیه السلام)، نوجوانان را موجوداتی پرشور و آتشی مزاج تعریف کرده است که آماده‌اند خود را به دست غرایز بسپارند.^۱

۱-۳. دختر: در لغت از «دت» گرفته شده به فرزند مادینه انسان گفته می‌شود همچنین به معنی ابنه، بنت، دخت، بولۀ، ولیدۀ نیز می‌باشد. در اصطلاح به دختر، «دوشیزه» گفته می‌شود به معنی زنی که مرد ندیده و ازدواج نکرده است.^۲

۲. اهمیت دوره نوجوانی و تربیت دختر در این دوره از دیدگاه روایات

دوران نوجوانی، مقطعی حساس و تعیین‌کننده در شکل‌گیری شخصیت، هویت و آینده فرد است. در این دوره، نوجوانان با تغییرات جسمی، روانی و اجتماعی گسترده‌ای مواجه می‌شوند که نیازمند توجه ویژه و راهنمایی صحیح هستند.^۳ تربیت صحیح در این دوران، می‌تواند زمینه‌ساز رشد و شکوفایی استعدادها، شکل‌گیری ارزش‌های اخلاقی و دینی، و آمادگی برای ایفای نقش‌های مهم در زندگی فردی و اجتماعی باشد. از طرفی، غفلت از تربیت صحیح در این دوران، می‌تواند منجر به انحرافات اخلاقی، مشکلات رفتاری و آسیب‌های اجتماعی گردد.

امام علی (علیه السلام) فرمودند: «دل نوجوان مانند زمین خالی است، هر چیزی که در آن افکنده شود، می‌پذیرد.»^۴ این حدیث نشان می‌دهد که دوران نوجوانی، دورانی حساس و تأثیرگذار است. در این دوران، نوجوانان به شدت تحت تأثیر محیط و اطرافیان خود قرار می‌گیرند. بنابراین، باید مراقب بود که نوجوانان در معرض عوامل مثبت و سازنده قرار گیرند.

دختران، به عنوان مادران آینده و نیمی از جمعیت جامعه، نقش بسزایی در توسعه و پیشرفت جوامع ایفا می‌کنند. تربیت صحیح دختران، نه تنها به نفع خود آنان، بلکه به نفع خانواده، جامعه و نسل‌های آینده است. دختران تربیت‌شده، می‌توانند نسلی سالم، متعهد و مسئولیت‌پذیر را پرورش دهند و در عرصه‌های مختلف علمی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، نقش مؤثری ایفا کنند.^۵

۱-پارسا، روان‌شناسی رشد، ص ۲۱۴

۲-عمید: فرهنگ لغت عمید، ص ۳۲۴

۳-کاوه، آیین تربیت نوجوان، ص ۱۲۰

۴-شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج ۱۶، ص ۸۱ «قَلْبُ الْحَدَثِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ مَا أُلْقِيَ فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبْلَتْهُ»

۵-امینی، آیین تربیت، ص ۱۸۶

روایات اهل بیت (علیهم السلام)، به عنوان یکی از منابع اصلی معارف اسلامی، حاوی آموزه‌های ارزشمندی در زمینه تربیت هستند. این روایات، با ارائه الگوهای رفتاری، بیان اصول اخلاقی و تربیتی، و ترسیم اهداف والای انسانی، می‌توانند راهنمای مربیان و خانواده‌ها در تربیت نوجوانان باشند. با این حال، متأسفانه، آموزه‌های تربیتی موجود در روایات، به صورت نظام‌مند و جامع، در اختیار عموم قرار نگرفته است.

۳. اصول تربیت نوجوان دختر از دیدگاه روایات معصومین (علیهم السلام)

روایات اسلامی با ارائه رهنمودهای جامع و کاربردی، مسیر روشنی را برای تربیت صحیح دختران نوجوان ترسیم می‌کنند. عمل به این آموزه‌ها می‌تواند به رشد شخصیتی سالم، افزایش عزت نفس، و آمادگی برای ایفای نقش‌های مثبت در جامعه منجر شود و زمینه‌ساز تربیت نسلی مؤمن، عفیف و کارآمد باشد. در این قسمت از نوشتار به معرفی برخی از مهمترین اصول تربیتی دختر نوجوان از دیدگاه روایات پرداخته می‌شود.

۳-۱. اصل مهرورزی و محبت

یکی از بهترین وسائل پرورش عواطف فرزندان نوجوان مخصوصاً دختران، نوازش و ابراز محبت و مهرورزی است، همان‌گونه که جسم فرزندان برای رشد به غذا، آب و هوا و خواب نیاز دارد، روح و روان آنها نیز نیازمند به محبت و نوازش است زیرا محبت مطبوع‌ترین غذای روان نوجوانان مخصوصاً فرزندان دختر در سن نوجوانی است.^۱

یکی از ثمرات و برکات محبت به فرزندان نوجوان و مخصوصاً دختران، سبب ایجاد آرامش، آسایش و رفاه هم برای آنها و هم برای خانواده است که مسلماً این ایجاد آرامش سبب استحکام خانواده نیز می‌شود، مخصوصاً برای والدین یک آرامش خاطر از این طریق به دست می‌آید زیرا وقتی والدین محبت و نوازش خود را به فرزندان و مخصوصاً دختران نوجوان خود نشان می‌دهند و به صورت عملی این کار را انجام می‌دهند مسلماً آنها به یک نوعی از شجاعت، اعتماد به نفس و روحیه قوی در برابر مشکلات دست پیدا می‌کنند و از نظر جسمی و روحی در همه امور تحصیلی، ورزشی و ... موفق می‌شوند^۲ و وقتی والدین این چنین فرزندان خود را ببینند به آرامش و آسایش حقیقی دست پیدا

۱- صف آراء و کمیلی، محبت درمانی: منظر تطبیقی دین و روان شناسی، ص ۳۵

۲- عارفی، آثار تربیتی محبت به کودک، ص ۱۲

جدی از تربیت اخلاقی است.^۱ در قرآن و احادیث معصومین در این باره بسیار بحث به میان آمده است از جمله آن که در سوره یوسف خداوند می‌فرماید: «^۲؛ یوسف به پادشاه گفت: مرا بر خزائن این سرزمین بگمار، که من نگهبانی دانا هستم». در تفاسیر در خصوص این آیه آمده است: حضرت یوسف (علیه السلام) خودش درخواست مسئولیت کرد و خود را شایسته آن دانست. این نشانه‌ای از خودباوری و اعتماد به توانایی‌های فردی است. چنین روحیه‌ای در کودک وقتی شکل می‌گیرد که در خانواده به او مسئولیت داده شود و حمایت شود.^۳

یکی از دغدغه‌های اصلی والدین و مربیان تربیتی، پرورش فرزندانی خود باور، مسئولیت‌پذیر و مستقل است. با وجود منابع اطلاعاتی فراوان، بسیاری از خانواده‌ها هنوز درک دقیقی از نقش تربیتی خود در شکل‌گیری شخصیت دختران نوجوان ندارند. یکی از روش‌های موثر و در عین حال مغفول‌مانده در تربیت آنها، واگذار کردن مسئولیت‌های واقعی و هدفمند به آنها در سن نوجوانی است، این تربیت، باعث رشد شخصیتی آنها و پرورش روحیه رهبری و خودباوری در آنها می‌شود.^۴

دخترانی که از سنین پایین در انجام کارهای خانوادگی، تصمیم‌گیری‌های کوچک، برنامه‌ریزی‌های روزانه یا حتی مسئولیت‌های ساده مشارکت داده می‌شوند، تدریجاً به احساس توانمندی، مفید بودن، استقلال و اعتماد به نفس می‌رسند. در مقابل، محروم کردن دختران نوجوان از این تجربیات به بهانه‌ی مراقبت یا راحتی، منجر به وابستگی، ضعف در تصمیم‌گیری، ترس از شکست و کاهش عزت‌نفس در نوجوانی و بزرگسالی می‌شود. لذا وقتی مسئولیتی به آنها داده می‌شود، ناگزیر باید تصمیم بگیرد. این فرصت، به رشد مهارت‌های شناختی و اجتماعی او کمک می‌کند و باعث می‌شود در آینده در برابر موقعیت‌های پیچیده زندگی، با شهامت و خودباوری بیشتری عمل کند.^۵

۱-اسراء: ۳۶ «وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا»

۲-یوسف: ۵۵ «قَالَ أَجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ»

۳-طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱۱، ص ۲۷۳

۴-حاج ملک، پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان: بررسی شیوه‌های تربیت کودکان مسئولیت‌پذیر از منظر قرآن و روایات، ص ۳۹

۵-ملاصادقی رکن آبادی و همکاران، مقاله «نقش تشویق، مسئولیت‌پذیری و اعتماد به نفس در تربیت فرزندان در قرآن و حدیث و مقایسه آن با روانشناسی، ص ۳۲۰

۳-۶. ارتباط مثبت با نوجوان

از دیدگاه منابع دینی یکی دیگر از اصول اسای در تربیت دختران نوجوان، برقرار ارتباط مثبت والدین با آنها است؛ زیرا همان گونه که ارتباط منفی ثمراتی چون پرخاشگری، خشم، نبود محبت و عاطفه در بین اعضای خانواده مخصوصا در بین رابطه والدین و دختران ایجاد می کند و همین موارد نیز باعث ایجاد مشکلات اخلاقی و رفتاری در بعد تربیتی آنها می شود.^۱

از طرفی ارتباط مثبت با دختران نوجوان، باعث دریافت کامل توجه و محبت از سمت والدین می شود و آنها به عزت و کرامت وجود خودآگاه می شوند و این امر مؤثر در تربیت صحیح آنها است، زیرا از دیدگاه آموزه های دینی و حتی روان شناسی دینی ارتباط منفی والدین و فرزندان سبب ایجاد پرخاشگری شامل کلامی (تحقیر کردن، مسخره کردن، فحش دادن، داد زدن) و جسمی (کتک زدن، کنترل بیش از حد جسمی و...) باشد که همواره مشکلات و بیماری هایی روحی و جسمی مانند: افزایش احتمال ایجاد اختلال هایی مثل اضطراب، افسردگی و مشکلات رفتاری مانند: سوء ظن، فحش دادن به دیگران، پرخاشگری به همسالان خود و عدم وجود عزت نفس و عدم خودباوری و ... را برای آنها ایجاد کند.^۲

بنابراین تنها عاملی که می تواند همه این اثرات نامطلوب را از بین ببرد عامل ارتباط مثبت برقرار کردن با دختران نوجوان است.

تقویت روابط مثبت یک راهکار قرآنی و البته روایی است که سبب کرامت به نفس انسان می شود، بر این اساس انسان باید همگان را گرمی بدارد، زیرا خدای سبحان انسان را گرمی داشته است، آن جا که می فرماید: «وما انسان را کرامت بخشیدیم»^۳، این آیه تقویت روابط مثبت را گوشزد می کند تا روابط منفی کاهش یابد و دختران نوجوان با کرامت در جامعه با کمال عزت نفس و سربلندی زندگی کنند و با روح بزرگواری رشد کنند.^۴

۱- نینوایی، اعتماد به نفس راه خوشبختی، ص ۳۸

۲- سپاس، اثرات پرخاشگری والدین با فرزندان، ص ۲۲

۳- اسراء: ۷۰ «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ»

۴- جوادی آملی، تفسیر تسنیم، ج ۱۷، ص ۳۲۹

نتیجه گیری

در دنیای معاصر، نوجوانان با تغییرات سریع فرهنگی، اجتماعی، و فناوری روبرو هستند که این تغییرات، ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این میان، دختران نوجوان به دلیل ویژگی‌های خاص جسمی، روانی و عاطفی، و نیز نقش‌های متعددی که در آینده بر عهده خواهند گرفت، با چالش‌های مضاعفی مواجه‌اند. بر این اساس پرداختن به موضوع «تربیت نوجوان دختر در آینده روایات»، از اهمیت و ضرورت ویژه‌ای برخوردار است و می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای سطح تربیت دینی و اخلاقی دختران و بهبود وضعیت جامعه ایفا کند.

منظور از سن نوجوانی به پهنه سال‌هایی اطلاق می‌شود که کودکی را به بزرگسالی می‌پیوندند. شروع نوجوانی با تغییرات بدنی هم‌زمان می‌شود و در نتیجه ردیابی ظاهری آن آسان‌تر است؛ در حالی که پایان آن بر حسب شکل‌گیری ساخت‌های عقلی و تغییرات عاطفی و اجتماعی نوسانی‌تر در نظر گرفته شده است.

روایات اسلامی با ارائه رهنمودهای جامع و کاربردی، مسیر روشنی را برای تربیت صحیح دختران نوجوان ترسیم می‌کنند. عمل به این آموزه‌ها می‌تواند به رشد شخصیتی سالم، افزایش عزت نفس، و آمادگی برای ایفای نقش‌های مثبت در جامعه منجر شود و زمینه‌ساز تربیت نسلی مؤمن، عفیف و کارآمد باشد. د برخی از مهمترین اصول تربیتی دختر نوجوان از دیدگاه روایات عبارتند از: ۱. اصل مهرورزی و محبت ۲. اصل تکریم و احترام ۳. اصل آموزش عفت و حیا ۴. تربیت دینی و اخلاقی ۵. مسئولیت گذاشتن بر عهده دختران و ۶. ارتباط مثبت با نوجوان.

فهرست منابع و مآخذ

* قرآن مجید.

* نهج البلاغه.

الف) منابع فارسی

۱. امینی، ابراهیم ، اسلام و تعلیم و تربیت ، چاپ پنجم ، قم : نشر بوستان کتاب، ۱۳۸۸.
۲. پارسا، محمد ، روان‌شناسی رشد، تهران: بعثت ، ۱۳۷۴ هـ.ش.
۳. جماعتی، حسین، راه‌کارها و شیوه‌های خدانشناسی کودکان از نگاه قرآن و حدیث ، قم : نشر جمال، ۱۳۸۶
۴. جمعی از پژوهشگران حوزه علوم قرآنی و فقهی ، مقاله حکم والدین، منتشر شده در فرهنگ قرآن، قم : نشر مرکز فرهنگ قرآن و معارف قرآن، ۱۳۸۸.
۵. جوادی آملی، عبدالله ، تفسیر تسنیم، قم: نشر اسراء ، ۱۳۸۷،
۶. دهخدا ، سید علی اکبر ، لغت نامه دهخدا ، تهران : نشر دانشگاه ، ۱۳۷۷ هـ.ش.
۷. سپاس ، زهرا ، اثرات پرخاشگری والدین با فرزندان ، تهران : نشر پگاه، ۱۳۹۹
۸. صف آراء ، مریم ، کمیلی، مهدی ، محبت درمانی: منظر تطبیقی دین و روان شناسی ، تهران : نشر رشد فرهنگ ، چاپ اول، ۱۳۹۶
۹. طباطبایی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، تهران: انتشارات اسلامی، مترجم: محمدباقر موسوی گرمارودی، ۱۳۷۷ هـ.ش.
۱۰. عارفی ، محمد یونس ، آثار تربیتی محبت به کودک ، مجله پیام زن ، شماره ۲۲، ۱۳۸۹
۱۱. عمید، حسن ، فرهنگ فارسی عمید، تهران : نشر امیر کبیر ، ۱۳۷۷.
۱۲. فاخری، علیرضا، اخلاق خانواده، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، اداره آموزش های عقیدتی سیاسی - ایران - تهران، چاپ اول، ۱۳۷۸ هـ.ش
۱۳. کاوه ، ستار، آیین تربیت نوجوان ، تهران ، ۱۳۸۰.

۱۴. مروجی طبسی، محمدجواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت، قم : نشر اسلامیه، ۱۳۸۹.
۱۵. معین، محمد، فرهنگ معین، تهران : نشر سرایش، ۱۳۸۳ هـ.ش.
۱۶. مکارم شیرازی ، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۶.
۱۷. آیات ولایت در قرآن، قم : نشر نسل جوان ، ۱۳۸۶
۱۸. مکارم الاخلاق، قم : نشر علی بن ابیطالب ، ۱۳۸۸.
۱۹. موسوی تبریزی، سید محسن ، تقوی و اخلاق قرآنی ، قم : نشر نور علی نور ، ۱۳۸۸ .
۲۰. نینوایی ، ژیلا، اعتماد به نفس راه خوشبختی ، چاپ دوم ، انتشارات ندای فرهنگ، ۱۳۷۵
۲۱. یوسفیان، نعمت الله، تربیت دینی فرزندان، تهران : نشر زمزم هدایت، ۱۳۸۶.

(ب) منابع عربی

۲۲. ابن منظور، محمد بن مکرم ، لسان العرب، بیروت : دارالاحیاء التراث العربیه، ۱۴۱۴هـ.ق.
۲۳. پاینده ، ابوالقاسم، نهج الفصاحه ، قم : دارالکتب الاسلامی ، ۱۳۸۸
۲۴. تمیمی آمدی، احمد بن محمد، غررالحکم و درر الکلم ، تهران : کتب اسلامی، ۱۳۸۸.
۲۵. طریحی ، فخرالدین، مجمع البحرین، بیروت : دارالعلم ، ۱۴۰۷هـ.ق.
۲۶. فراهیدی، خلیل بن احمد ، العین ، بیروت : دارالفکر ، ۱۴۰۸ .
۲۷. کلینی ، محمد بن یعقوب ، اصول الکافی، بیروت : دارالعلم، ۱۴۰۷.
۲۸. مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، بیروت : دارالاحیاء التراث العربیه ، ۱۴۰۷.
۲۹. ورام، مسعود بن عیسی، مجموعه ورام، تهران : دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸.